

Kramerius 5

Digitální knihovna

Podmínky využití

Knihovna AV ČR poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké a studijní účely a pouze pro osobní potřebu uživatelů. Část dokumentů Digitální knihovny AV ČR podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny a vygenerování kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálů z digitální knihovny není možné bez případného písemného svolení Knihovny AV ČR.

Hlavní název: **Český lid**

Vydáváno v letech: **1892, 1957**

Číslo ročníků: **XLIV, 5**

Číslo výtisků: **XLIV, 5**

Datum vydání čísla: **1957**

Stránky: **193, 194, 195, 196, 197, 198**

ETHNOGRAFICKÉ ZVLÁŠTNOSTI VE ZPŮSOBU ŽIVOTA A KULTUŘE VOLYŇSKÝCH ČECHŮ

I VA HEROLDOVÁ

IV.

Společenský život české vesnice na Volyni odlišoval se od života ukrajinského obyvatelstva. Rozvíjel se dvěma směry. Na jedné straně udržovaly se v českých vesnicích na Volyni tradiční lidové zvyky a slavnosti (z nich především ty, jichž se účastnila celá vesnice), na druhé straně šířily se a nabývaly stále většího významu nové formy společenského života, jakými byly čtenářské, tělocvičné, pěvecké spolky a především ochotnická divadla. Poměr těchto dvou složek společenského života se v historickém vývoji měnil na úkor tradiční lidové kultury a ve prospěch spolkového života vesnice, který přinášel s sebou nové formy organizovaného styku obyvatelstva mezi sebou (mezi jednotlivými vesnicemi, styk s vlastí).

Lidové zvyky a slavnosti. Čeští vystěhovalci uchovali si na Volyni řadu zvyků a slavností, které si přivezli s sebou z Čech a jež se u nich udržely přes dlouhou dobu odloučenosti od vlasti. Jejich udržování a provádění uzavíralo českou menšinu společensky do sebe. Mnoho těchto zvyků a slavností se udrželo, i když ztratily ekonomicko-společenské opodstatnění pro svou existenci. S tímto jevem se setkáváme velmi často právě v ethnicky cizím prostředí, kdy uvědomování si vlastní ethnické příslušnosti národnostní menšinou vede k záměrnému udržování ethnografických zvláštností jako projevů ethnicity. Jejich uchovávaní je povýšeno na projev vlastenectví, jež je pak často jediným důvodem jejich dalšího trvání.

¹ Abychom se vyhnuli nebezpečí statického pohledu na sebraný materiál a stanovili si jeho vývojové etapy v poměrně krátkém časovém rozmezí 70 let (změny, jež jednotlivé ethnografické jevy prodělaly, lze z výpovědí pamětníků těžko určit), je třeba si studované období předem etapově rozdělit na základě vnějších faktorů vymezujících předem toto období. 1. Češi se přistěhovali na Volyň v letech 60—70 minulého století, 2. hromadný přestup na pravoslaví nastal až v 80—90 letech spolu s vázaností na nákup půdy (viz I. část studie, ČL, 1957, č. 2). Dá se tedy předpokládat, že do té doby byl vliv pravoslavných obřadů v českých vesnicích minimální. Pravoslavné obřady znamenají z výpovědí Volyňských Čechů jsou tedy z období kolem let 1900 a pozdějších, bereme-li v úvahu i určitou dobu, která je nutná na jejich vžití mezi českými přistěhovalci. Vlivy pravoslaví ve způsobu života a kultuře Volyňských Čechů se udržely i po vyhlášení náboženské svobody v Rusku v r. 1903, kdy byla dána možnost zpětného přestupu na katolickou víru i po okupaci Volyně Polskem po 1. světové válce, což znamenalo zesílený vliv katolictví. Kromě několika vesnic, v nichž čeští vystěhovalci nebo jejich část přestoupila na katolictví (na př. Kupičov), udrželo se ve většině českých vesnic na Volyni do poslední doby pravoslavné náboženství a s ním spojené obřady.

² Na př. J. Auerhan, Čechové v gubernii volyňské, Praha 1913.

³ Přestože velká část Volyňských Čechů přijala pravoslaví (i po návratu do vlasti konají se ve vesnicích osídlených Vo-

lyňskými Čechy pravoslavné bohoslužby a dodržují se obřady pravoslavného církevního roku), nezakotvila pravoslavná víra hluboko v jejich srdcích. Stala se více vnějším projevem dodržovaným naučenou zvyklostí než vnitřním přesvědčením. (Od r. 1945 po dnešní dobu snížila se na Horšovotýnsku značně návštěva bohoslužeb pravoslavné církve. Lidé se vymlouvají na vzdálenost kostela — modlitebna je v Horšovském Týně — a tak nechodí do kostela vůbec nebo navštěvují katolický kostel ve vesnici. Od r. 1945 snížil se i počet uzavřených pravoslavných sňatků. Stalo se obvyklým, že při smíšených sňatcích mezi Volyňskými Čechy a jinými skupinami osídlenců koná se svatba v katolickém kostele. K pravoslavným sňatkům dochází jedině v tom případě, jsou-li oba svatebčané z Volyně.)

Nám však nejde v tomto článku o tyto výjimečné vesnice. Zůstává skutečností, že část českých vesnic na Volyni pravoslaví přijala a pravoslavná víra se svými obřady a slavnostmi se stala také jedním z prostředků společenského soužití českého a ukrajinského ethnika na Volyni.³

K významným svátkům patřily u Čechů na Volyni *vánoce*. Vánoce v českých rodinách na Volyni byly

lyňskými Čechy pravoslavné bohoslužby a dodržují se obřady pravoslavného církevního roku), nezakotvila pravoslavná víra hluboko v jejich srdcích. Stala se více vnějším projevem dodržovaným naučenou zvyklostí než vnitřním přesvědčením. (Od r. 1945 po dnešní dobu snížila se na Horšovotýnsku značně návštěva bohoslužeb pravoslavné církve. Lidé se vymlouvají na vzdálenost kostela — modlitebna je v Horšovském Týně — a tak nechodí do kostela vůbec nebo navštěvují katolický kostel ve vesnici. Od r. 1945 snížil se i počet uzavřených pravoslavných sňatků. Stalo se obvyklým, že při smíšených sňatcích mezi Volyňskými Čechy a jinými skupinami osídlenců koná se svatba v katolickém kostele. K pravoslavným sňatkům dochází jedině v tom případě, jsou-li oba svatebčané z Volyně.)

Při posuzování otázky pravoslaví u Volyňských Čechů musíme mít stále na mysli tu skutečnost, že důvody, proč Češi přijali pravoslaví, byly pouze hospodářské, dále to, že u vystěhovalců z Čech v polovině minulého století nebyl náboženský problém tak žhavou otázkou, jako tomu bylo u českých exulantů 17. a 18. století (Zelowští-Michajlovka, Borjatín, Lutardowka), u nichž náboženská víra byla spojena s pocitem příslušnosti k české národnosti, což se u nich udrželo i po dobu jejich další emigrace na Volyň. To jsou důvody, proč bylo možno pozorovat u Volyňských Čechů emigrovavších na Volyň v polovině minulého století určitou vřelost a labilnost v církevně-náboženském ohledu. Přes vliv pravoslaví udržely se ve společenském životě Čechů na Volyni i některé zvyklosti kato-

soustředěny převážně na okruh rodiny, zatím co u Ukrajinců zasahovaly i širší okruh vesnice koledami, jichž u Čechů nebylo. Volyňští Češi slavili vánoční svátky tak, jak tomu byli zvyklí doma ve vlasti, s vánočním stromkem a zvyky spojenými se štědrovečerní nocí, i když přestup na pravoslaví posunul konání vánočních svátků u českých rodin na dobu pozdější, než tomu bylo u kalendáře katolického.

U Ukrajinců se soustředila hlavní slavnost Štědrého večera (Ščedrovyj večer) kolem rituálního jídla „kutě“. Jak jsme se už zmínili, byla kuťa pšeničná nebo ječná kaše, smíchaná s mákem a medem.⁴ Kuťa stála v ukrajinských staveních na nejčestnějším místě „chátě“, obvykle pod ikonami. Ji se začínala štědrovečerní hostina, kuťa byla prvním ze 12 jídel ukrajinského štědrovečerního stolu. Každý člen rodiny byl povinen sníst 3 lžíce kuti. Na noc nechávali Ukrajinci v kaši lžíci, aby zemřelí, kteří byli očekáváni, že přijdou na návštěvu, mohli pojmít.⁵

K štědrovečerní noci vázalo se u Ukrajinců mnoho pověr, spojených s předpovídáním budoucnosti a zajišťováním bohaté úrody a blahobytu na příští rok. Řada těchto pověr byla totožná nebo velmi podobná těm, které se konaly na vánoce u nás v českých zemích (na př. ovazování stromků, péče o dobytek, drůbež; trhání třešňových haluzek a dávání jich do vody, což dělaly české dívky na sv. Barboru, ukrajinské na sv. Kateřinu a pod.).⁶ Ovšem mnoho těchto magických úkonů, vizíciích se k vánočním svátkům, ztratilo v této době u pokročilých českých hospodářů své opodstatnění, a proto jsme se s jejich prováděním u nich na Volyni neseťkali. Do poslední doby udržely se jen ty pověry, které svou formální stránkou nebo vnitřní náplní vhodně zpestřovaly průběh Štědrého večera (lití olova, pouštění skořápek po vodě a pod.). U Ukrajinců však při jejich zaostalém způsobu hospodaření hrála magická stránka pověr ještě dlouho významnou úlohu, a proto se u nich mnohem déle a ve větší míře magické pověry a víra v ně udržely.

Tato rozdílnost způsobu života Ukrajinců a Čechů vedla k tomu, že řada pověr dodržovaných o vánočních svátcích ukrajinskými zemědělci, je označována Volyňskými Čechy v jejich výpovědích za specificky ukrajinské, ač jde mnohdy o pověry a zvyky prováděné dříve i v českých rodinách, avšak rozdílným historickým vývojem omezených v dané době na Volyni na ukrajinské etnikum.

Součástí ukrajinských vánočních svátků byly koledy („koljady“). Ukrajinská mládež („podrostci“, „koljadovščiki“)⁷ chodila po ukrajinských i českých staveních s papírovou hvězdou, uprostřed níž byla zapálená svíčka, a zpívala koledy.

Jedním z vánočních zvyků, spojeným s pravoslavným náboženstvím, který Češi přejali od Ukrajinců, bylo t. zv. *vodochreši*, svěcení vody na Svaté tři krále. Ráno šel průvod všech vesničanů, vedený pravoslavným popem, k řece. V ledu byl vyříznut otvor ve tvaru kříže. Po posvěcení řeky nabírali z něho vesničané, Češi a Ukrajinci, vodu do lahví nebo do jiných nádob a nosili ji domů. Doma se jí pak myli, dávali jí pít dobytku a světli jí i hroby zemřelých.⁸

Vyvrcholením zimního svátečního období, kdy lidové slavnosti dosahovaly svého nejbujnějšího veselí, byla i na Volyni doba před začátkem postu. Češi slavili

masopust (mjasnica), Ukrajinci „*spravovali kolodku*“. U obou národností přes rozdílnost prováděných zvyků slavil se tento čas velmi vesele, zvláště poslední dny před postem.

U Čechů se soustředilo masopustní veselí především na maškarní průvod, konaný v masopustní úterý — a na tancovačku s ním spojenou. Muži a svobodná chasa chodili přestrojeni za maškary — čerta, anděla, žida, cikána, strážníka, babu s nůši, ženicha, nevěstu, medvěda oblečeného do kožichu nebo zabaleného do slámy či hrachoviny. Maškary chodily po chalupách a vybíraly do košíku výslužku. A. Kettnerová z Mašovic na Horšovotýnsku vypráví, jak v Hlinsku (okr. Zdobunov) sebraly maškary v chalupě všecko, nač přišly a k čemu mohly: z trouby maso, koblihy, pečivo, na dvoře slepice, vejce a dokonce i tele.⁹ Odpoledne po skončení průvodu a rozdělení výslužky konala se v místním hostinci taneční zábava. Na ukončení masopustu scházela se česká mládež ještě ve středu odpoledne v hostinci na zlaté (nebo pěkné hodince).¹⁰ Večer pak byla sousedská, již se účastnili i staří. V některých vesnicích na Volyni uchovalo se i pochovávaní Masopustu, Bacchuse — maškary oblečené do hrachoviny, jak o tom máme zprávy z Novosilek a jak nám to dokládá obrázek z Kupičova.¹¹

Z masopustních zvyků ukrajinských zasluhuje pozornost „*kolodka*“. Kolodka byl zvyk slavený Ukrajinci v souvislosti s ukončením svatebního období, které u Ukrajinců, stejně jako u Čechů přestávalo koncem masopustu. Kolodka se týkala mládeže, svobodné chasy. V masopustní pondělí chodily vdané ženy po staveních, kde byly dosud neprovdané dívky a neženatí chlapi, a přivazovali jim na ruce nebo na nohy „*kolodku*“ (kládu). Kolodka se přivazovala jako trest těm z mladé chasy, kteří se v tom roce neoženili a

lického církevního roku, neboť většina vystěhovalců při odchodu z Čech byla katolíky.

Při tom je si třeba uvědomit, že silnější než náboženské cítění žilo ve vědomí Volyňských Čechů husitství a tradice českobratrská, prostá náboženského zabarvení. Ti, kteří si ve svých staveních na Volyni postavili v rohu světnice ikony místo křížů (jak to vyžadovala pravoslavná víra), ti měli současně pověšeny na stěnách obrazy Husa, Žižky, Komenského.

4 J. Vokáč, Meclov, okr. Horšovský Týn, dříve Ivaniče, okr. Porick.

5 J. Vokáč, Meclov, okr. Horšovský Týn, srv. Zelenin, *Russische Volkskunde*, Berlin-Leipzig, 1927, str. 375, Ch. Vovk, *Studii z ukrajinskoi etnografii ta antropologii*, Praha 1930, str. 183.

6 Zelenin, *Russische Volkskunde*, Berlin-Leipzig, 1927, str. 377.

7 J. Vokáč, M. Červenková, A. Kreibich — Meclov, okr. Horšovský Týn; viz Zelenin, Vovk zmíněné práce.

8 Tento zvyk se po návratu do vlasti neudržel. Jen v Kejšovicích na Stříbrsku vynutili si volyňští přesídlenci na pravoslavném popu K. Machlajčukovi, aby na Tři krále prováděl v jednotlivých chalupách svěcení úrody, jak tomu byli zvyklí na Volyni.

9 Srv. Zibrť, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha 1951, str. 111. „Chodili od stavení ke stavení s muzikou; napřed šel strakapoun se židem a vytloukali ve stavení, co se kde dalo vzít. Kde zapomněla hospodyně v troubě pečení, zmizela v pytlí židově, rovněž šišky, buchtý a j., vše vzali...“

10 J. Vokáč, M. Červenková — Meclov, okr. Horšovský Týn; Věra Pospíšilová, *Ostromeč*, okr. Horšovský Týn.

11 Zatím co v ukrajinských zvycích spojených s masopustem nemáme zmínky o maškarních a průvodu, nacházíme maškary ve zvycích polských. Zde se objevují určité shody mezi zvyky českými a polskými. Ovšem pokud máme na mysli české vesnice na Volyni, hovoříme o zvyku přeneseném z Čech, ne o vlivu polském.

kteře se neprovdaly. Svobodní se museli vykupovat penězi, za něž se koupila kořalka, kterou pak účastníci společně propili v hostinci při taneční veselici.¹²

S příchodem jara a s počátkem nového hospodářského roku zachovalo se u východních Slovanů mnoho zvyků a obřadů k oslavě jara a zajištění budoucí úrody polí a chlévů. Celé období od Vrbné neděle až do Zelených svátků bylo u Ukrajinců řadou slavností na počest jara a vyhnání zimy. Vyvrcholením byly velikonoce, které Ukrajinci slavili ze všech svátků nej-slavněji a jež svým významem předčily i vánoce.

V tomto směru je obzvlášť zajímavé všimnout si jarních zvyků a obřadů, jak je slavili Češi na Volyni. Zatím co masopust slavili po svém, odlišně od Ukrajinců, v jarních zvycích došlo u nich postupně k prolínání prvků přenesených z Čech s prvky přejatými z ukrajinského prostředí. To, spolu s pravoslavným náboženstvím, značně ovlivnilo české vesnice, které přejaly řadu ukrajinských jarních obřadů a zvyků. (Dodnes slaví Volyňští Češi, ovlivnění ukrajinským prostředím, velikonoce nej-slavněji ze všech svátků v roce; slavněji než vánoce.)

Hovořme-li zde o poměrně silných vlivech ukrajinských, nesmíme zapomenout, že proces ovlivnění byl umožněn tím, že v jarních zvycích ukrajinských a českých je mnoho shodného. Ze sebraného materiálu vyplývá, že Volyňští Češi přejímali lehce ty zvyky, které byly obdobou zvyků zachovávaných a slavených v Čechách. Často se zvyky lišily jen v jednotlivostech — ve formě (máje — „májení“ chalup), názvu (Květná neděle — Vrbná neděle) nebo době konání. Podobnost způsobila, že se u Čechů snadno a brzy vžila ta forma zvyku, jež byla obvyklá u ukrajinského obyvatelstva.

Vedle těchto společných zvyků a slavností¹³ (t. zn. a) existujících nezávisle na sobě u Ukrajinců a u Čechů, b) přejatých Čechy od ukrajinského obyvatelstva

¹² Pokud zde podáváme ke srovnání popis ukrajinských zvyků — uvádíme stejně jako v části věnované materiální kultuře jen ty, o nichž nám Volyňští Češi sami vyprávěli. Nejde nám o popis všech zvyků, které se u ukrajinského obyvatelstva na Volyni uchovaly, ale o popis těch zvyků, které se uchovaly v paměti Volyňských Čechů.

¹³ Tyto „společné“ zvyky neznamenalý však, že byly vždy a všude skutečně slaveny společně Ukrajinci a Češi. V mnoha vesnicích slavil se i společný zvyk odděleně oběma národnostmi, místně i časově. Tak máme zprávy, že velikonoční paschu slavili v Ivaničích postupně, jeden rok dříve Ukrajinci, druhý Češi.

¹⁴ J. Vokáč, Meclov; A. Kettnerová, Mašovice; J. F-k. Velikonoce na Volyni, Praha 1957. Srv. Č. Zíbrt, Veselé chvíle v životě lidu českého, Praha 1950, str. 217.

¹⁵ M. Červenková, J. Albl, Meclov, okr. Horšovský Týn. Srv. Ch. Vovk, Studii z ukraínskoj etnografii ta antropologii, Praha 1930, str. 184. Tento zvyk zaznamenán i z polského území (šlehání vrbovými proutky nebo umělými kyticemi, zv. palmami), viz Orest Tilinskij, Česko-polské spojitosti v oblasti lidových zvyků. Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci III. 1955, str. 83.

¹⁶ Často se vrbový proutek ujal a za několik let stála na jeho místě rozložitá vrba. „Pamatuji doma na zahrádce rozložitý vrbový strom, z něhož byla každého jara hromada krásného proutů na košíky. Vyrostl z posvěceného proutku, který tam otec zasadil“. (J. F-k, Velikonoce na Volyni, Praha 1957. Tento zvyk se udržel v českých rodinách z Volyně mnohde i po emigraci do vlasti. Ještě dnes světlí pravoslavný pop K. Machlajčuk na Horšovotýnsku vrbové proutky, které přinášíjí Volyňští Češi na Květnou neděli s sebou do kostela. I se zastrkávají proutky do polí a zahrad se na Horšovotýnsku místy setkáme.

pro příbuznost se zvyky českými) měli Ukrajinci mnoho obřadů odlišných, které Češi nepřijali a jejichž provádění se účastnili jen jako pozorovatelé (byli zvaní a hoštěni ukrajinským obyvatelstvem). Naproti tomu, jak jsme se už zmínili a jak ukážeme ještě dále, udrželo se mezi Čechy mnoho zvyků a slavností, jež ukazovaly na jejich ethnickou příslušnost. Provádění těchto zvyků českými vystěhovalci bylo respektováno ukrajinským obyvatelstvem a mnohé z nich se udržely v českých vesnicích na Volyni nezměněně až do doby jejich návratu do vlasti.

Jarní lidové slavnosti začínaly u Čechů na Volyni na *Smrtnou neděli* vynášením „smrti“. Už dlouho před tímto dnem schovávaly si děti skořápky z vajec, aby jich měly dostatek na ozdoby panáka „Smrti“. Smrt se zhotovovala ze slámy a starých hadrů, které se navlékaly na tyč a omotávaly se skořápkami navlečenými na provázcích. Ráno na Smrtnou neděli sešly se české děti z celé vesnice, aby vynesly „smrt“ za ves, kde ji pochovaly. O tom, zda ji utopily v řece nebo upálily, rozhodovala „rada“ mládeže. Při vynášení „smrti“ se říkalo:

„Smrt nesem ze vsi,
nové jaro do vsi,
buďte, selky, veselý,
že jsme vám smrt odnesly.

A ty, svatá Markyto,
dej nám pozor na žito,
na to všechno obilí,
co nám Pán Bůh nadělí.¹⁴

Po Smrtné neděli následovala Květná neděle, slavená u Ukrajinců i u Volyňských Čechů jako neděle Vrbná. Ten den v Čechách i na Ukrajině světlí kuž v kostele vrbové proutky. Po posvěcení a po vyjití z kostela nastávalo vzájemné šlehání vrbovými proutky. Na Volyni se věřilo, že šleháním se vyhání lenost, zima a neštěstí. Ukrajínští chlapci při vyplácení říkali „Ně já bju, věrba bje, za tiždeň Vělikdeň. Buď zdorov jak voda a zelenij jak věrba a bagatij jak zemlja.“¹⁵ Marně, jak vypravují Volyňští Češi, napomínal bátuška, aby se vrbovými proutky nešlehali, že jsou posvěcené. Po příchodu z kostela a po vyšlehání zastrkávaly se vrbové proutky do polí a do zahrad, aby svou mocí chránily budoucí úrodu před krupobitím a jinými pohromami.¹⁶

Velikonoce („Červené svátky“) začínaly u Volyňských Čechů jako u ostatních pravoslavných na Zelený čtvrtek („Velikonoční čtvrtek“) „strastí“ (pašije). Čeští pamětníci vzpomínají na pěvecké umění ukrajinských sborů, které právě o velikonočních při „strastí“ podávaly svůj nejlepší výkon. Z lidových velikonočních obyčejů, pojících se k Zelenému čtvrtku, udržel se u českých vystěhovalců zvyk „pálení Jidáše“, který patří k nejstarším českým velikonočním zvykům. Nedaleko chrámu byl rozdělán oheň, ve kterém se po ukončení „strastí“ pálił Jidáš. Planoucí oheň udržoval se až do Vzkříšení. Kolem ohně scházela se po oba dny (Veliký pátek a Bílou sobotu) celá vesnice a při večerních besedách vyprávěly se zde pohádky a pověsti. „Těch pověstí co se zde vyprávělo a každý rok jiné.“ V některých českých vesnicích na Volyni ujala se polská forma tohoto velikonočního zvyku (větší

styk s polským obyvatelstvem) — shazování Jidáše, loutky oblečené do hadrů, s věže chrámu.¹⁷

Dnem, k němuž se na Ukrajině pojilo nejvíce pravoslavných obyčejů, byl „Velikdeň“ — naše Bílá sobota. „Velikdeň“ slavili společně Češi a Ukrajinci. Ráno před „senočinou“ (jitřní) rozezvučely se zvony, které od Velikonočního čtvrtka mlčely. V jednotlivých staveních ukrajinských i českých byla už připravena „pascha“. Svěcení paschy patřilo k nejvýznačnějším pravoslavným obřadům. Pascha, ukrajinské rituální jídlo, byl pšeničný chléb podobný našemu velikonočnímu mazanci. Byla dána do nádoby zvláštního tvaru a svrchu obložena kraslicemi a cukrovím. Na bílou sobotu nosila se pascha spolu s ostatním jídlem do kostela k svěcení. Po dobu bohoslužeb, které trvaly třeba celou noc („Veliká noc“) stály košíky s paschou v kostele na zemi. (V přeneseném slova smyslu nazývalo se paschou veškeré jídlo nošené do kostela k svěcení). Po skončení bohoslužeb světil kněz paschu. Po posvěcení byla část paschy dána knězi a s ostatkem se pospíchalo domů k hostině. Každý se snažil být co nejdříve doma, protože se věřilo, že ten, kdo doběhne první, bude mít v tom roce nejdříve po žních.¹⁸

S velikonočními svátky bylo na Volyni spojeno mnoho her a společenských zábav, jichž se účastnila celá vesnice, Češi i Ukrajinci. Nejvíce her bylo spojeno s „krašankami“, ukrajinskými kraslicemi, barvenými většinou na červeně. Tyto hry, které mají mnoho podobného s těmi, jež se prováděly u nás,¹⁹ začínaly hned po skončení „Veliké noci“. Vesničané se navzájem podarovávali při pozdravu (Christos voskres) malovanými vejci. Mezi nejobvyklejší hry patřilo t. zv. ťukání. Ťukalo se vajíčkem o vajíčko a vyhrával ten, komu zůstalo vajíčko celé, a prohrál ten, komu prasklo. Z jiných her bylo to kutálení vajíček. Ten, komu se vajíčko dokutálelo nejdál, byl vítězem a náležela mu všechna vajíčka, na něž jeho vajíčko narazilo.

Mezi Čechy na Volyni se slavila o velikonočním pondělí *pomlázka*, vyplácení děvčat šlehačkami a podarovávání chlapců kraslicemi a vodkou. (Zatím co ukrajinské „krašanki“ byly červené, udržela se u Čechů na Volyni tradice barvit vajíčka různobarevně přírodními barvivy. Barvilo se ocunem, do něhož se

přidávala sůl, česnek, kamenec podle volby barvy — mladými výhonky z jabloně, osiky, jívy, vrby, žita a cibulí.²⁰ Nemáme zpráv, že by se pomlázka slavila také u Ukrajinců. Na Ukrajině bývalo zvykem slavit t. zv. „*Oblyvannyj ponedilok*“,²¹ kdy chlapci polévali děvčata vodou a dívky jim za to dávaly malovaná vajíčka. Zprávy o udržování tohoto zvyku máme z jižní části Ukrajiny, z *Volyně však jich není*. Ani z Polska nemáme dochován o velikonočních podobný zvyk jako naše pomlázka. I zde máme však zprávy o polévání chlapců vodou, aby nebyli pijaní a lenoší (*Qblewany poniedzatek, dyngus*). Tento zvyk máme dochován místy i z českých vesnic, kde byl větší styk s polským obyvatelstvem.²²

Velikonoční svátky ukončovaly *provody* (radunice). Provody se slavily 7.—8. den po velikonočních (*Fomina nedělja, Fomin ponedilok*) a byly věnovány památce mrtvých. I Češi slavili na Volyni provody, jimž však říkali po česku „pomínky“. Čeští vystěhovalci přejali tento zvyk od místního obyvatelstva, slavili jej však odděleně na svém hřbitově a v jiný čas než Ukrajinci.²³ VI. Pelikán vypráví, že se Ukrajinci s Čechy ve slavení provodů střídali. Jeden rok slavili provody dříve Ukrajinci, druhý rok Češi.²⁴

V slavnostní den se šlo průvodem ze vsi na hřbitov, kde kněz konal na jednotlivých hrobech tryznu za zemřelé. V průvodu, v němž byly neseny korouhve, zpívaly se velikonoční tropary, t. j. církevní písně, v nichž se vypráví historie svěceného svátku. Provody u Čechů na Volyni byly prosty jakýchkoliv magických obřadů, které se v ukrajinských provodech udržovaly. V poslední době vzpomínalo se při provodech především těch, kdo padli ve válce.²⁵ U Ukrajinců se zachovalo zvláště v starší době mnoho magických obyčejů, které Češi nepřijali, ale jež svědčí o starobylosti tohoto zvyku.²⁶ Volyňští Češi si pamatují, jak Ukrajinci nosili zemřelým na hřbitov jídlo nebo zbytky jídel — vejce, skořápky od vajec, kosti a pod., jež při bohoslužbách zakopávali do hrobu. Na hrob lili pak čišku vodky a říkali: „Ižtě, pijtě i nas grišnych spominajtě.“²⁷ Po vykonané tryzně za zemřelé se šlo domů ke slavnostní hostině. U Ukrajinců bylo k této příležitosti zvláštní jídlo, zv. *kolyvo*.²⁸

17 J. Albl, Vokáč, Červenková, Meclov, okr. Horšovský Týn; VI. Pelikán, Srby, okr. Horšovský Týn; J. F-k, Velikonoce na Volyni, Praha 1957. S velikonočním postem souvisela i zpověď, s níž bylo spojeno na Volyni i vzájemné usmiřování veškerých sporů na vesnici mezi lidmi. Před kostelem v době, kdy se scházela vesnice k přijímání, docházelo k vzájemnému odpuštění hádek a sporů, které se mezi sousedy během roku udály. Zvláště důslední byli v tomto směru Ukrajinci, kteří neopomenuli nikdy přijít a urovnat minulý spor.

18 S velikonočními dny bylo spojeno i koupání ve studené pramenité vodě, které se u Ukrajinců provádělo na Bílou sobotu, u polského obyvatelstva na Veliký pátek. O tomto zvyku se však nezmiňujeme, protože z českých vesnic nemáme zatím zprávy. „Veliká noc“ a „svěcení paschy“ se po r. 1945 dodnes u přesídlenců z Volyně udržuje. Chodští přesídlenci vypravují, jak v prvých letech se Volyňští Češi skrývali s tímto zvykem před ostatními skupinami osídlenců. Zrána na Bílou sobotu ještě za šera, kdy ještě celá vesnice spala, pospíchali s košíky, v nichž byla pascha spolu s ostatním jídlem k svěcení, do kostela do Horšovského Týna, kde setrvaly i na bohoslužbách i celou noc (Mašovice). Dnes, 10 let po návratu do vlasti, udržuje se ještě mezi Volyňskými Čechy zvyk svěcení paschy — i když se tak ortodoxně a uzavřeně jako dřív.

19 Č. Zíbrt, Veselé chvíle v životě lidu českého, Praha 1950, str. 265—269;

VI. Pelikán, Srby, okr. Horšovský Týn, dříve Dolinka okr. Porick. Vokáč, Červenková, Meclov, okr. Horšovský Týn.

20 J. F-k, Velikonoce na Volyni, Praha 1957; Kettnerová, Mašovice, okr. Horšovský Týn; Vokáč, Meclov, okr. Horšovský Týn; srv. Ch. Vovk, Studii z ukrajinské etnografie ta antropologii, Praga 1930, str. 184.

21 O. Zilinskij, Česko-polské spojitosti v oblasti lidových zvyků, Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci, II, 1955, str. 83.

22 J. F-k, Velikonoce na Volyni, Praha 1957. Zilinskij O., Česko-polské spojitosti v oblasti lidových zvyků, Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci II, 1955, str. 83.

23 Nahodil-Scheufler, Zpráva o etnografickém výzkumu na Horšovotýnsku u českých přesídlenců z Volyně, Československá etnografie, 1954, Č. L., str. 97.

24 VI. Pelikán, Srby, okr. Horšovský Týn, dř. Dolinka, okr. Porick.

25 J. F-k, Velikonoce na Volyni, Praha 1957.

26 Obdobné doklady jarních slavností za zemřelé máme dochovány i u ostatních Slovanů.

27 Ch. Vovk, Studii z ukrajinské etnografie ta antropologii, Praga 1930, str. 184.

28 Zelenin, Ruskische Volkskunde, Berlin-Leipzig 1927, str. 332; obdoba kutí. (Pelikán, Srby, okr. Horšovský Týn; Kettnerová, Mašovice, Horš. T.)

Se svátkem sv. Jiří bylo na Ukrajině spojeno mnoho zemědělských obřadů. („Sv. Jurja“, ochránce dobytka; s východem slunce otevírá klíčem zemi, aby rozkvetly květy a uzrálo obilí.)²⁹ V předvečer svátku chodilo se na Volyni procesím do polí, kde se sloužila mše a obilí se kropilo svčenenou vodou. „Rodi, Bože, žito, pšenicu, vsjaku pašnicju.“³⁰ Se jménem sv. Jiří jakožto ochránce stád byl spojen začátek letní pastvy a první vyhánění dobytka. Již časně zrána, ještě před východem slunce vyháněli pasáci dobytek na pastvu („na Jurevu rosu“). Každý pasák se snažil být první na pastvě. Ten, kdo se opozdil a hnal poslední, stal se středem posměšků celé vesnice. Češi na Volyni účastnili se spolu s Ukrajinci obchůzky polí i prvního vyhánění dobytka, jež bylo veselou společenskou zábavou celé vesnice. Nezúčastnili se však provádění pověrečných obřadů, které se na Ukrajině udržovaly a v jejichž magickou sílu se věřilo (na př. válení se po obilí k zajištění úrody).³¹

Z jarních českých zvyků udrželo se ještě na Volyni stavění májů o svatodušních svátcích („zelených“). Před každým českým stavením, kde byla mladá dívka, stála bříza bohatě ozdobená ve větvích papírovými pentlemi. Někde byl celý vchod do stavení okrášlen břízkami. Na návsi stála pak veliká máj, pod níž se konaly taneční zábavy. Vedle tohoto zvyku vžilo se v českých rodinách na Volyni „májení“ chalup — zastrkávání větvíček lesních stromů (javorů a lip) za střechy stavení a do hrobů na hřbitově, kde se odbývaly bohoslužby za zemřelé.³² Místy bývalo zvykem dávat o svatodušních svátcích za obrazy puškvo-rec a pokládat jím celou zem „chátě“. Tento zvyk byl však omezen více na Ukrajince a v českých staveních jsme se s ním mohli setkat jen ojediněle.³³

S pozdním jarem a s příchodem léta bylo u východních Slovanů spjato mnoho obřadů (ukrajinské Kupalo, rusalje, polská sobotka a j.). Řada z nich má svou obdobu ve zvycích udržovaných v starší době i u nás a dochovaných v určitých residuích nebo přežitcích ještě na přelomu 19. a 20. století a později (slovenské rusadnie sviatky, královničky, sv. Jan Křtitel a p.). Pravda však je, že tyto jarní lidové obyčeje, které zůstaly prosty církevního vlivu, nebyly u našich přesídlenců na Volyni už spjaty se skutečnou vírou v jejich magickou moc a tím byl snížen účinek jejich provádění. Tyto obřady zůstaly omezeny jen na ukrajinské obyvatelstvo. Češi se zúčastnili těchto slavností jen jako pozorovatelé, a účastnila-li se jich česká mládež, tedy spíše pro společenský důsledek obřadu (kolektivní zábava mládeže celé vesnice) než pro jeho magický účinek.

²⁹ „bo svjatij Jurij odčinjaje danim jomu od Boga ključem zemlju ta nakazuje ij roditi roslini...“ Vovk, zmíněná práce, str. 185. Srv. „Svatý Jurí buří, zem se odmyká, aby tráva rostla pěkně zelená, všeliaké kvítí pro ty malé děti...“ Zibrť, Veselé chvíle v životě lidu českého, Praha 1950, str. 234.

³⁰ Vokáč, Meclov, okr. Horšovský Týn; Srv. Zilinskij, citovaná práce. Vovk, citovaná práce, str. 185.

³¹ I z našich zemí máme doklady z této doby o podobných magických zvycích. I u nás byly v této době oblasti, v nichž lidé věřili v magickou sílu těchto zvyků. Šlo však většinou o oblasti zemědělsky zaostalé, což s sebou neslo závislost člověka na magických silách a v myšlení lidu ulpívání na tradicích. Ovšem na tom stupni hospodářského vývoje, jehož dosáhli čeští vystěhovalci na Volyni a který měl vpravdě kapitalistický ráz, však už nebylo místa pro víru v tyto pověry.

ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ, въ 10-й день Июля 1870 года, Высочайше утвердить соизволилъ положение Комитета Гг. Министровъ о водвореніи чеховъ въ Волынской губерніи.

1. Согласно сему предлагается чехамъ переселенцамъ, по каждому поселку отдѣльно, подать прошеніе о принятіи ихъ въ подданство, за подписаніемъ всѣхъ домохозяевъ, ихъ совершеннолѣтнихъ дѣтей и родственниковъ, съ приложеніемъ о своемъ званіи документовъ, съ которыми они прибыли въ Россію. Въ прошеніяхъ этихъ чехи должны объяснить къ какому сельскому крестьянскому обществу и волости они желаютъ быть причислены; если же намѣрены образовать изъ себя отдѣльные общества и волости, то должны выразить свои по этому предмету желанія.

2. На основаніи вышеприведеннаго Высочайше утвержденного положенія Комитета Гг. Министровъ, чехамъ переселенцамъ, по принятіи ихъ въ Русское подданство, предоставляются слѣдующія права и преимущества:

а) Они могутъ быть водворяемы или въ селеніяхъ и деревняхъ, или же на фермахъ и хуторахъ, подчиняясь, во всякомъ случаѣ, не отдѣльному, а общему для прочихъ состояній, мѣстному завѣдыванію и управленію. (Высочайше утвержденное мѣнѣе Общ. Собранія Госуд. Совѣта 18-го Декабря 1861 года, обнародовано указомъ Правительствующаго Сената 23-го Января 1862 года, ст. II, пун. 2-й).

б) Они пользуются свободой вѣры съ наличными, при водвореніи ихъ въ Россію, сыновьями, пожизненно освобождаются отъ рекрутской повинности. (Того же закона ст. II, п. 3-й).

Примѣчаніе: Согласно постановленію Волынскаго Губернскаго по военной повинности Присутствія, состоявшемуся 11 Сентября 1874 года, льготой отъ военной повинности могутъ пользоваться только чехи вступившіе въ подданство Россіи до 1-го Января 1874 года.

в) Они обязаны причислиться къ свободному податному состоянію, но приписка ихъ въ званіе колонистовъ съ предоставленными сямъ послѣднимъ, по прежнимъ указаніямъ, правами и преимуществами не допускается. (Того же закона ст. II, п. 5-й).

г) Тѣ изъ заграничныхъ выходцевъ, которые, вступая въ свободное сельское сословіе, пожелаютъ приписаться къ крестьянскимъ обществамъ безъ участія въ пользованіи мірскою землею, ни въ какихъ приемныхъ приговорахъ не нуждаются, но истечения же льготныхъ лѣтъ, они лично отвѣчаютъ за исправный взносъ податей и

Vyhlaška cara Alexandra II. z 10. VII. 1870, již se povoluje českým vystěhovalcům osídlení Volyně

Z ostatních výročních slavností, které se udržely u Čechů na Volyni, zasluhuje pozornosti kromě dožínky a dočesné — posvícení. Pokud jde o *dočesnou*, slavila se u Volyňských Čechů většinou slavněji než dožínky. Téměř každá česká usedlost na Volyni měla několik hektarů půdy osázené chmelem, a to znamenalo, že žně skutečně končily teprve svozem chmele domů — dočesnou. Dočesnou u Čechů na Volyni slavila celá vesnice i Ukrajinci, kteří hlavně v době špičkových prací (žně, sklizeň chmele) pomáhali na českých usedlostech.³⁴

³² J. Vokáč, Meclov, okr. Horšovský Týn; srv. Zilinskij, citované dílo, Zelenin, citovaná práce.

³³ J. Vokáč, Meclov, okr. Horšovský Týn; Vl. Pelikán, Srby, okr. Horšovský Týn.

³⁴ Zajímavé doklady, týkající se českých dožínky v sovětské části Volyně, poskytují nám bohaté fondy českého materiálu v archivu Ústavu pro umění, etnografii a folklor AN USSR v Kijevě, z nichž některé ukázky mi přivezla letošního roku dr. Skalníková. Uvádíme výňatky z řeči při slavnosti „dožaté“, konané v r. 1927 v Selenštině:

Vážení naši výborní!

dnes se sešla všechna chasa naše, aby jak se sluší na český lid svátek dožatý důstojně a čestně oslavila,

Posvícení patřilo, pokud máme na mysli společenský život Čechů na Volyni, k významným výročním svátkům. Bylo dnem, kdy se scházela nejen celá česká část vesnice ke společným oslavám, ale kdy se sjížděli i příbuzní i známí ze vzdálenějších vesnic volyňské gubernie na návštěvu. Proto se slavilo posvícení u Čechů na Volyni tak slavně. Vzájemný styk mezi Čechy na Volyni, který byl během roku vzhledem k hospodářským pracem udržován jen ojedinělými návštěvami,³⁵ byl nejdůležitější právě o posvícení, kdy se sjížděla do vesnice, která slavila právě posvícení, málem celá česká kolonie. (Přirovnání není přehnané, představme-li si takovou vesnici na Volyni buď zcela nebo z větší části osídlenou Čechy a uvědomíme-li si, že do jednoho stavení přijelo na návštěvu i 20, ba i 50 hostů). Zajímavé je si všimnout také dne, kdy se slavilo české posvícení na Volyni. Nemusel to být a také to zpravidla nebyl den, jehož patronu byl zasvěcen kostel ve vesnici (kromě některých vesnic katolických). Vždyť šlo o kostel pravoslavný a Češi v prvých letech příchodu na Volyň pravoslaví nepřijali. A přece to musel být den nějak významný pro české přistěhovalce, aby ho mohli slavně slavít, tak jak tomu byli zvyklí doma v Čechách. Nezřídka se stal dnem posvícenským den příchodu na Volyň nebo den zakupu půdy. Vystěhovalci z Mladoboleslavska slavili posvícení na Petra a Pavla (29. června), na památku dne, kdy si v r. 1870 zakoupili v Kvasilově pozemky.³⁶ Ve Vilémovce se slavilo posvícení ve výročí dne, kdy byla svépomocí obyvatel vesnice vystavěna a posvěcena česká škola.³⁷

Už z těchto několika případů je patrné, že Češi na Volyni si vybírali většinou za posvícenským dnem takový, k němuž se vztahovaly jejich vzpomínky na nějakou významnou událost z vlastních vystěhovalčích dě-

jin. (Zůstala tak z posvícení významnost dne, ale církevní charakter zmizel.)

Posvícení se slavilo na Volyni tři dny. Už dlouho předtím se pekly koláče, cukroví a krmily se posvícenské husy. O posvícení muselo se totiž u Čechů „dát všechno na stůl“, aby se ukázala bohatost hospodářské usedlosti. Jelikož se zpravidla všichni hosté nemohli vejít do stavení, byla posvícenská hostina uspořádána v zahradě, kde byly prostřeny stoly. Odpoledne a večer se pak všichni hosté scházeli v českých hostincích, kde se konaly taneční zábavy, při nichž vyhrávaly české kapely, které byly téměř v každé vesnici. V pondělí se ještě slavila zlatá nebo pěkná hodinka.

Výročním zvykům jsme věnovali pozornost proto, že sehrály významnou úlohu ve společenském životě Čechů na Volyni. Byly jedním z prostředků vzájemného styku českých vystěhovalců mezi sebou i kolektivního soužití Ukrajinců a Čechů. Všimli jsme si také proto výlučně této společenské stránky výročních obyčejů, která se stala u Volyňských Čechů převládající a rozhodující, zatím co magická stránka ztratila zcela své ekonomicko-společenské opodstatnění. Z rodinných zvyků blížila se svým společenským charakterem výročním zvykům svatba, která se slavila u Volyňských Čechů velmi okázale.

Přesto, že se u Čechů udržely lidové zvyky a slavnosti, tak jak jsme je popsali, je třeba mít na paměti, že současně nabývaly stále většího významu takové formy společenského života, jakými byly divadla, pěvecké, čtenářské a tělocvičné spolky, které odpovídaly spíše stupni hospodářsko-společenského rozvoje české národnostní menšiny na Volyni a jimiž se mezi českým lidem šířila česká národní kultura.

Však to bylo spěchu!

Bez oddechu
od ranní rosičky
do pozdní nocičky
pílně jsme žali
abychom tu úrodučku
co nejdříve v stodoličku
za sucha dostali.
A když jsme to požali
a do stodol sklídili
pozvali jsme vás
a všechny známé
abychom ten svátek
společně oslavili . . .

Náš sedlák kdys
robotoval pánům
poslouchal staršinu a drába
platil daně
a práv neměl žádných.
Přehnal se hrůzy revoluce,
vyhnaly jsme pány fabrikanty
a na nivách polí
na fabrikách a šachtách
hospodaříme si sami.
A jako kdys
za Žižkových časů

český národ první býval v boji
tak ať nyní česká kolonie
v kulturním rozvoji
v sovětské vlasti
zas na prvním místě stojí . . .
Zvelebujte školy,
dbejte pro své vzdělání
veďte k sovětskému cíli
obrození našeho venkova.
Učte se řídit správu obce
učte se též řídit
správu republiky naší.
Nuž milá česká mládeži,
buď chloubou obce naší milé
pracuj ku prospěchu
vlasti naší nové
a buď chloubou naší Ukrajiny.

³⁵ Vzájemný styk Čechů na Volyni byl velmi živý. Mezi Čechy byla velká soudržnost, která se udržela i po jejich návratu do vlasti. Dodnes o posvícení sjíždějí se příbuzní a známí i z jiných krajů, ze Žatecka a p.

³⁶ Toman Josef, Popis české obce Kvasilova na Volyni, Věrná stráž 11. 2. 1949, str. 7. Popisy českých osad na Volyni — Kvasilov, Věrná stráž, 26. října 1951.

³⁷ Popisy českých obcí — Vilémovka, Věrná stráž 6. 1. 1950, str. 6.